

სამართალმცოდნეობა - Law

ანდერძის აღსრულების თავისებურებანი ქართულ საკანონმდებლო სივრცეში

ლია ჭილაშვილი, სამართლის დოქტორი, პროფესორი
თბილისის ჰუმანიტარული უნივერსიტეტი;

აბსტრაქტი

საქართველოს სამოქალაქო კანონმდებლობა მოიცავს ანდერძით მემკვიდრეობის მარეგულირებელ სამართლებრივ ნორმებს, თუმცა უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ კანონმდებლობაში ვხვდებით ისეთ ნორმებს, რომლებიც განსაკუთრებულ შესწავლასა და სიღრმისეულ განმარტებას საჭიროებს, რამეთუ საზოგადოების ცნობიერება ანდერძით მემკვიდრეობის ინსტიტუტის მიმართ არც თუ ისე მაღალია, მითუფრო იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმე ეხება საქართველოში დაწერილი ანდერძის აღსრულებას სხვა ქვეყანაში, ან პირიქით.

მართალია, საქართველოში მოქმედებს კანონი საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ, მაგრამ საჭირო ნორმების პრაქტიკაში მოქმედების პრობლემატიკა კვლავაც სირთულედ გვევლინება.

გამომდინარე აქედან წარმოდგენილ ნაშრომში კონკრეტულად შევხებით იმ მუხლებს, რომლებიც ანდერძის სრულყოფილი აღსრულების წესსა და პირობებს ეხება, მაგალითისთვის, როდესაც ანდერძი დაწერილია უცხო ქვეყანაში, ან უცხო ქვეყანაშია აღსასრულებელი.

რადგან, საკვლევი თემა ადამიანის კერძო საკუთრების უფლებას იცავს, ადამიანის უფლებების დაცვა უნდა წარმოადგენდეს სახელმწიფოს პოსტულატს და ქვეყნის

სოციალურ-ეკონომიკური კეთილდღეობაც უნდა ემყარებოდეს ადამიანის უფლებების, როგორც უზენაესი სოციალური და სამართლებრივი ღირებულების აღიარებასა და დაცვას.

შესავალი

სამართლის დარგის მკვლევართა დიდ ინტერესს ანდერძის მიერ მემკვიდრეობაში სააღსრულებო წარმოების სამართლებრივი ხარვეზების არსებობა იწვევს. აღნიშნული საკითხი, თავისი შინაარსით მეტად სენსიტიურია, რადგან საუბარია გარდაცვლილი პირის უკანასკნელი ნების აღსრულებაზე, ისე რომ დაცული იყოს კანონით დადგენილი ნორმები და რეგულაციები.

საქართველოს კონსტიტუციით აღიარებული და დაცულია საკუთრების უფლება, საკუთრების შეძენის უფლება გულისხმობს პიროვნების შესაძლებლობას, გახდეს მესაკუთრე. ადამიანის მისწრაფება საკუთრების მოპოვებისკენ, მისთვის დამახასიათებელ ნორმალურ სოციალურ ქცევას წარმოადგენს. მისი ეს სწრაფვა პიროვნული თავისუფლების ერთგვარი გამოვლინებაა. საკუთრების შეძენის კონსტიტუციური უფლება ადგენს სახელმწიფოს ნეგატიურ ვალდებულებას, ხელი არ შეუშალოს ადამიანს, შექნას მისი საკუთრება და ამის საფუძველზე უზრუნველყოს საკუთარი კეთილდღეობა.

„საკონსტიტუციო სასამართლოს განცხადებით, მემკვიდრეობის უფლების ძირითადი ფუნქცია არის სამართალ მემკვიდრეობითი გზით საკუთრების უფლების შენარჩუნება მესაკუთრის გარდაცვალების შემდეგ. ამ უფლების არარსებობის პირობებში ქონება ავტომატურად სახელმწიფოს ხელში გადავიდოდა, რაც თავის მხრივ დაასუსტებდა საკუთრების ინსტიტუტს. ამ პირობებში კი

თავად საკუთრების უფლების არსი დაიყვანება მხოლოდ ფაქტობრივ მფლობელობამდე, რომელიც ადამიანის სიცოცხლის ვადით შემოიფარგლება და მხოლოდ ფაქტობრივი და არა სამართლებრივი დასასრული აქვს“.

ძველ ცივილურ სამართალში მემკვიდრეობის სამართალმა ასახვა ჰპოვა ძვ.წ. V საუკუნის, თორმეტი ტაბულის კანონში, სადაც საუბარია როგორც კანონისმიერი მემკვიდრეობაზე, ისე ანდერძით მემკვიდრეობაზეც. კანონით მემკვიდრეებს მაშინ შეეძლოთ ქონების მიღება თუ მამკვიდრებელი ანდერძს არ დატოვებდა. თორმეტი ტაბულის მიხედვით კანონისმიერ მემკვიდრეებად ითვლებოდნენ აგნატური ოჯახის წევრები (აგნაციო- მამის მემკვიდრეობით ნათესაობა), ხოლო კოგნატური ნათესაობა ამის საშუალებას არ იძლეოდა (კოგნაციო-სისხლით ნათესაობა).

რომაული მემკვიდრეობის სამართალი ძირეულად იცვლება იმპერატორ იუსტინიანეს (527-565) მმართველობის პერიოდში. სწორედ, ამ ხანის ძველი რომის სამართალმა მისი პირვანდელი სახე დაკარგა და იუსტინიანეს მემკვიდრეობის სამართლის პრინციპები მისსავე ნოველებში ჩამოყალიბდა. ამ კანონმდებლობიდან გამომდინარე, მემკვიდრეობის მიღების მთავარ საფუძვლად განისაზღვრა სისხლით ნათესაობა ანუ „კოგნაციო“, უარყვეს პირველშობილობის უფლება. მემკვიდრეობასთან მიმართებაში მდედრობითი და მამრობითი სქესის უფლებები გათანაბრდა. გვერდითი ხაზის ნათესავებს მემკვიდრეობის მიღების უფლება ჰქონდათ, იმდენად რამდენადაც მათი მშობელი სისხლით ახლოს იდგა გარდაცვლილ ნათესავთან.

ქართულ სამემკვიდრეო სამართალში, სიტყვა „ანდერძი“ პირის უკანასკნელ ნება-სურვის, მითითებას ან დანაბარებს ნიშნავდა, ამ ტერმინის დამკვიდრებამდე საქართველოში იმავე მნიშვნელობით იხმარებოდა ტერმინი

„აღთქუმაი“. იურიდიული ტერმინი „ანდერძი“ მოგვიანებით შემოვიდა, მართალია, იგი უმეტესად პირთა შორის შეთანხმებას ნიშნავდა, მაგრამ ანდერძის მნიშვნელობაც ჰქონდა.

ივანე ჯავახიშვილის გადმოცემით, ანდერძი ძალის მქონე, „მტკიცე და მოუდევარი“ რომ ყოფილიყო ანდერძის ფორმის დაცვა იყო საჭირო. ანდერძის დამტოვებელი თავისი ანდერძის აღმასრულებლად ჩვეულებრივ განსაკუთრებულ პირს ტოვებდა ხოლმე, ჩვეულებრივ დაწერილი ანდერძი მოანდერძისაგან სანდო პირს, ხშირად სულიერ მოძღვარს, ჰქონდა მიბარებული, რომელსაც მოანდერძეს გარდაცვალების შემდგომ ანდერძი უნდა მოეტანა და მემკვიდრეთათვის წაეკითხა.

საქართველოს მემკვიდრეობის სამართალში მემკვიდრეობის ორ ფორმას განასხვავებენ, კანონით მემკვიდრეობასა და ანდერძით მემკვიდრეობას.

ფაქტი ფაქტად რჩება და კანონით მემკვიდრეობის შემთხვევები უფრო ხშირია, ვიდრე ანდერძით მემკვიდრეობისა.

ანდერძის ფორმები

თანამედროვე ეროვნულ სამართალში საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1357-ე მუხლი განსაზღვრავს სანოტარო ფორმას რომლის მიხედვითაც: „1. ანდერძი უნდა შედგეს წერილობითი ფორმით. ამასთან, დასაშვებია წერილობითი ანდერძი სანოტარო ფორმით ან ამის გარეშე. 2. სანოტარო ფორმა მოითხოვს, რომ ანდერძი შედგენილი და ხელმოწერილ იქნეს მოანდერძის მიერ და დადასტურებული ნოტარიუსის მიერ, ხოლო იქ, სადაც ნოტარიუსი არ არის, – თვითმმართველობის ადგილობრივი ორგანოს მიერ“.

საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით ანდერძი შეიძლება შედგეს, როგორც სანოტარო ფორმით, ასევე შინაურული სახით.

შინაურული ანდერძი – მოანდერძეს შეუძლია თავისი ხელით დაწეროს ანდერძი და მოაწეროს ხელი, ყოველგვარი ნოტარიული თუ სხვა ტიპის დამოწმების გარეშე. ასეთი ანდერძი იქნება ნამდვილი და წარმოშობს ისეთივე სამართლებრივ შედეგს, რასაც სანოტარო ფორმით შედგენილი ანდერძი.

დახურული ანდერძი – შინაურული ანდერძი შეიძლება იყოს დახურული ფორმითაც. ასეთ შემთხვევაში მოანდერძის სურვილით მოწმეებმა ანდერძი უნდა დაადასტურონ ისე, რომ არ გაეცნონ მის შინაარსს. ამ შემთხვევაში მოწმეები უნდა ესწრებოდნენ ანდერძის შედგენას.

დახურული ანდერძის დადასტურებისას მოწმეებმა უნდა მიუთითონ, რომ ანდერძი შედგენილ იქნა პირადად მოანდერძის მიერ მათი თანდასწრებით, მაგრამ ისინი არ გასცნობიან მის შინაარსს.

როგორც წესი, ანდერძით მემკვიდრეობის საყრდენი და საფუძველი მისი აღსრულებათ, საერთო წესების მიხედვით ანდერძის აღსრულება ევალებათ ანდერძით მემკვიდრებს. შესაძლოა ანდერძში მიეთითოს რამდენიმე მემკვიდრე, რომლებსაც ანდერძის აღსრულება დაევალებათ, ასეთი მითითების არარსებობის შემთხვევაში შესაძლოა ერთ-ერთ მემკვიდრეს მიენდოს, რომ აღასრულოს ანდერძი.

აღსრულებელი მოვალეა მის მიერ ანდერძის აღსრულების შემდეგ მემკვიდრეობის მოთხოვნის საფუძველზე გააცნოს მათ ანგარიში გაწეული საქმიანობის შესახებ. ანდერძის აღსრულებლის მიერ მისი მოვალეობების შეუსრულებლობისას კოდექსი ითვალისწინებს მის გადაყენებას. გადაყენება ხდება სასამართლოს

მეშვეობით. გადაყენების მოთხოვნის უფლება აქვთ მემკვიდრეებს და სხვა დაინტერესებულ პირებს.

ანდერძის აღსრულების წესი უცხო ქვეყნის კანონმდებლობით

საქართველოში მოქმედებს კანონი, რომლითაც რეგულირდება საქართველოსა და უცხო ქვეყნის სამართლებრივი მდგომარეობა კერძო სამართალში, ეს არის საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ კანონი სადაც „მემკვიდრეობითი ურთიერთობები წესრიგდება იმ ქვეყნის სამართლით, რომელსაც მამკვიდრებელი გარდაცვალებისას განეკუთვნებოდა. მოქალაქეობის არმქონე პირის მიმართ გამოიყენება იმ ქვეყნის სამართალი, სადაც მას ჰქონდა უკანასკნელი ჩვეულებრივი ადგილსამყოფელი ასეთის არ არსებობის შემთხვევაში კი გამოიყენება საქართველოს სამართალი. აგრეთვე ანდერძი ითვლება ფორმის დაცვით შედგენილად, თუ იგი შეესაბამება იმ ქვეყნის სამართალს: რომელსაც მამკვიდრებელი გარდაცვალებისას განეკუთვნებოდა, აგრეთვე სადაც მამკვიდრებელს გარდაცვალებისას ჰქონდა ჩვეულებრივი ადგილსამყოფელი, სადაც იმყოფებოდა უძრავი ქონება, რომელსაც ეხება ანდერძი.“

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1326-ე მუხლის მიხედვით „სამკვიდროს გახსნის ადგილად იმ პირთა გარდაცვალების შემდეგ, რომლებიც მუდმივად ცხოვრობდნენ საზღვარგარეთ, ითვლება ის ქვეყანა სადაც ისინი ცხოვრობდნენ. ხოლო ამავე კოდექსის 1327-ე მუხლის მიხედვით საქართველოს მოქალაქე, რომელიც საქართველოში ცხოვრობს უცხო სახელმწიფოში სამკვიდროს მიიღებს ამ სახელმწიფოს კანონმდებლობის მიხედვით“.

თუ ანდერძი შინაურულადაა დაწერილი და ამ ანდერძში მოხსენიებულია ის ქონება უცხო ქვეყანაშია, ამასთანავე ეს ქვეყანა უარყოფს შინაურულად შედგენილ ანდერძს იზადება გონივრული შეკითხვა; ვის დარჩება ეს ქონება და ანდერძის აღსრულება როგორ უნდა მოხდეს?!

საბერძნეთის კანონმდებლობა ანდერძის აღსრულებასთან მიმართებით

ბერძნული კანონმდებლობის მიხედვით, იბეგრება ის სამკვიდრო ქონება რომელიც მოიხსენია მამკვიდრებელმა ანდერძში და რომელიც საბოლოოდ მემკვიდრის ხელში უნდა გადავიდეს, როგორც კი მემკვიდრე მიიღეს სამკვიდრო ქონებას სრულად უკვე იწყება ამ ქონების სრულყოფილი დაბეგვრა, პარალელი რომ გავავლოთ ქართულ კანონმდებლობასთან, საქართველოს კანონმდებლობისთვის საერთოდ არ არის ნაცნობი მსაგვსი მიდგომა და პრინციპი.

მაშასადამე, საქართველოს, ისევე როგორც ბერძნული კანონმდებლობისთვის ნაცნობია ანდერძის აღმსრულებლის ისტიტუტი, ორივე ქვეყანაში მამკვიდრებელს შეუძლია აღმასრულებლის დანიშვნა და ითვალისწინებს ანდერძის შეცვლას და სხვა.

თურქული კანონმდებლობის საპროცესო სამართალში

სამართალი, რომელიც ვრცელდება კერძო სამართლის აქტებსა და ურთიერთობებზე და რომელიც მოიცავს უცხოურ ელემენტებს, თურქული სასამართლოების საერთაშორისო იურისდიქციებს, უცხოური გადაწყვეტილებების აღიარებას და აღსრულებას, გაწერილია თურქულ სამოქალაქო კოდექსში. საერთაშორისო კონვენციების დებულებანი, რომლის მონაწილეა თურქეთი, საიდუმლოებას წარმოადგენს.“

თუ გადავხედავთ თურქეთის საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ კანონს უნდა ვიმსჯელოთ იმ ფაქტზე, რომ მსგავსება დიდია საქართველოს საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ კანონთან, კერძოდ კი გვაქვს ისეთი ჩანაწერები როგორც არის უმკვიდრო ქონების სახელმწიფოსთვის გადაცემა აგრეთვე მიუთითებს პირის ადგილსამყოფელის მიხედვით ანდერძის აღსრულების შესაძლებლობაზე და ასე შემდეგ.

თურქეთის კანონმდებლობით, მამკვიდრებლის გარდაცვალების ფაქტის რეგისტრაციის შემდეგ საჯარო რეესტრი ატყობინებს ნოტარიუსს პირის გარდაცვალების ფაქტს, ნოტარიუსი აგზავნის ანდერძს მოსამართლესთან და მოსამართლე ხსნის ამ ანდერძს, საქართველოში კი ამ საკითხთან დაკავშირებით როგორც ვიცით განსხვავებული რეგულაცია გვაქვს, საქართველოში ანდერძთან დაკავშირებით სასამართლოსთვის მიმართვა ანუ მოსამართლესთან მხოლოდ იმ შემთხვევაში ხდება როდესაც ანდერძით მემკვიდრეობისას წარმოიშვება დავა.

გერმანული კანონმდებლობა

გერმანიის კანონმდებლობას საქართველოს კანონმდებლობასთან ძალიან ბევრი საერთო აკავშირებთ, უპირველეს ყოვლისა აღსანიშნავია ის ფაქტი რომ გერმანიის კანონმდებლობაში ისევე როგორც საქართველოს კანონმდებლობაში გვაქვს დათქმა რომლის მიხედვითაც მამკვიდრებელს ანდერძის შედგენა შეუძლია მხოლოდ პირადად.

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსს აქვს ერთი მნიშვნელოვანი ჩანაწერი, რომლის

მიხედვითაც თუ ანდერძი ბუნდოვანია და ვერ ხერხდება იმ პირების იდენტიფიცირება რომლებიც

მოხსენიებული არიან ანდერძში ამ შემთხვევაში კანონმდებლობის მიხედვით კანონით მემკვიდრეებს დარჩებათ გარდაცვლილი პირის ქონება, იმ წილის შესაბამისად რომელსაც კანონით მემკვიდრე მიიღებდა ანდერძის არ არსებობის შემთხვევაში.

თუ მამკვიდრებელმა თავის შვილებს უანდერძა ქონება დეტალური ინდენტიფიკაციის გარეშე, ხოლო შვილი ანდერძის შედგენამდე გარდაიცვალა ისე, რომ თავის შემდეგ დატოვა შთამომავლები, მაშინ საექვოობისას მემკვიდრეებად დანიშნულად მიიჩნევიან ეს შთამომავლები ისე, როგორც ისინი დაიკავებდნენ შვილის ადგილს კანონით მემკვიდრეობისას. აგრეთვე თუ მამკვიდრებელმა ქონება უანდერძა თავის შთამომავალს, ხოლო ეს უკანასკნელი ანდერძის შედგენის შემდეგ სახეზე აღარ არის, მაშინ საექვოობისას მემკვიდრეებად დანიშნულად მიიჩნევიან შთამომავლის შთამომავლები ისე, როგორც ისინი დაიკავებდნენ შთამომავლის ადგილს კანონით მემკვიდრეობისას.

ხაზგასასმელია რომ თუ საქართველოს კანონმდებლობას შევადარებთ გერმანიის კანონმდებლობას აღმოვაჩენთ რომ, იმ შემთხვევაში როდესაც ანდერძში ვერ ხდება პირის იდენტიფიცირება აღნიშნული ანდერძის ბედი გადაწყვეტილია და თვითონ კანონმდებლობა გვიდგენს იმ შემთხვევებს თუ რომელ პირს უნდა გაუნაწილდეს მამკვიდრებლის ქონება, ზემოაღნიშნულ მაგალითს თუ განვიხილავთ იმ შემთხვევაში ქონება შვილებზე განაწილდებოდა ვინაიდან ვერ მოხერხდა იმის დადგენა რომელ მემკვიდრეს გულისხმობდა მამკვიდრებელი.

საბოლოოდ მინდა აღვნიშნო, რომ სასურველია მოხდეს უცხოური პრაქტიკის დანერგვა ქართულ საკანონმდებლო სივრცეში და არსებული ხარვეზული ნორმები ჩასწორდეს, მათ შორის გადაიხედოს შინაურული

ანდერძის სპეციფიკის საკითხები, ან დაემატოს მოწმეთა ინსტიტუტის არსებობა, რათა სრულ შესაბამისობაში იყოს სხვადასხვა ქვეყნის მოთხოვნებთან და თავიდან იქნას აცილებული საზღვარგარეთ მისი აღსრულებისას პრობლემები.

Peculiarities of the Execution of Wills in the Georgian Legal Framework

Lia Chighlashvili, PhD, Professor,
Tbilisi Humanitarian University

Abstract

Georgia's civil legislation contains legal norms regulating testamentary succession, however, it should be noted that the legislation also includes provisions that require special study and in-depth interpretation, since public awareness of the institution of testamentary succession is not particularly high, especially in cases where a will executed in Georgia must be enforced in another country, or conversely.

Despite Georgia's enactment of a law on private international law, the practical application of its provisions remains problematic.

Thus, the study addresses those statutory provisions that determine how a will should be executed and under what conditions, particularly where the will was written abroad or is to be executed in a foreign state.

Because the subject protects an individual's right to private property, the protection of human rights should be constituted the main fundamental postulate of the state and the nations socio-economic well-being should be rest upon the recognition and protection of human rights as the supreme social and legal value.